

26. ԹՉՈՒԿԻ ՀԵՔԻԱԹԸ

(Կրնջի-բիրինջի⁸)

Մե թաքավոր ուներ իրեք հատ ազար տղա: Տղեքի արհեստն ի՞նչ էր. տղեքը ավչի ին, սաղ օրը էթըմ ին չոլերը, հիրանց համար ավրկուչ ին անըմ:

Օրերից մե օր մենձ ախպերն ասավ. — Էլ էս յաներին ավ չըկա, էկեք մե իրեք տարվա պաղրաստություն տենանք, էթանք մե հուրիչ երգիր:

Թաղարուք տեհան, հելան հընգան ճամփա: Ծատ գացին, թե քիչ, չատ ու քիչն էլ Աստված գիղի, հասան մե չայիր-չիման տեղ, չաղր զանին նստան, էկավ, մութն հընգավ:

Դու բե, որ էտի Սև ու Սիվտակ դեերի խողն ա:

Հառավոտը, որ աղոթրանն սկսեց ճողճղալ, տղեքը հելան վեր, զենքերը հաքան, ձիանքը նստան, որ էթան, մենձ ախպերն ասավ. — Մեզանից մեկն ու մեկը թո մնա տանը, էրկսով էթանք, վով գիղի փորցանք-մորցանք կարող ա պատահի:

Ըտենց էլ արին, էրկու ախպերը գացին, մենձ ախպերը մնաց տանը: Հիրիզվա կողմը մենձ ախպերը բերեց օջախ սարքեց, սկսեց ճաշ-մաշ պաղրաստել:

Մեկ էլ տեհավ, որ հեսա խորի մջից մե հատ թզուկ մարթ դուս էկավ՝ հինքը մե թիզ, միրուքը տասներմեկ թիզ՝ փաթաթած մըշկին:

— Էս ինչ մուռտառ մարթ ա, — ասավ, — դե ոս'դ էլ, կորի՝ ըստեղից:

Թզուկը էս խոսքերը լսելու պեստ հելավ տղին վերցեց, օխտ անքամ ֆոռցրեց գլխի վրեն, զանեց գետին, ճաշն ու կրակը ավիրեց՝ դե գնա՛, ասավ, մեկ էլ էս յաները չերևաս:

Հիրիկունն ախպերներն էկան տեհան՝ ո՛չ ճաշ կա, ո՛չ էլ հիրանց ախպերն ա էրեւմ: Դես ման էկան, դեն ման էկան, տեհան՝ հեսա չաղրի մե յանին ախպերը բեուչ հընգած, անջաղ սնջըմ ա:

8 Վերնագրի պարսկերեն տարբերակը (Ճ. Կ.):

Ասին.—Հը, ի՞նչ կա, ախպե՛ր ջան, էս ի՞նչ ա պատահե:

Ախպերն ասավ.—Հե՛'չ, ոչինչ չի պատահե, հելա, որ էթամ ձիան հորուզը փոխեմ, ոտս առավ քարին, թափարոս առամ, հըն-գամ, մեղքս ցավըմ ա:

Տղեքն ասին.—Դե լավ ա, հուրիշ բան չի պատահե:

Հեքսի օրը միչնեկ ախպերը մնաց պահեկ: Էլի թզուկը խորից դուս էկավ, տեհավ տղին, ստան էլ վերցեց հիրա բոյով մեկ (ա՛յ ընդա բոյը մեռնի), ֆոռցրեց տվեց գետին, հարսը-փարս արավ, կրակն հնացրեց՝ դե գնա՛, ասավ, էլ քեզ էս յաներին չըտենամ:

Հիրիկուն ախպերներն էկան, էս տղեն էլ խափեց, ասավ.—Ձի-անից հընգամ, մեշկա լոպկվավ:

Հերթը հասավ պստի ախպորը:

Ախպերները գացին:

Տղեն հելավ, որ ճաշի թաղարուք անի, թզուկը խորից դուս էկավ, տեհավ, որ, ըհը, հեսա մե մարթ ձիանքը հարցկե, արխային ման ա գալըմ, ասավ.—Ես հերեկ չասի՞մ, որ էլ էս յաներին չեր-վաք, ինչ անամոթ մարթ եք, հիմացե՛ք, էրեկ խնայեր եմ, հէսօր չեմ խնայի, հա՛:

Տղեն դարցավ տեհավ, որ հեսա մե պստի լիլիպուտ մարթ, հին-քը՝ մե թիզ, միրուքը՝ 11 թիզ՝ փաթթած մեշկին:

—Կորի՛, —ասավ, —մուխտառ թաղի, հըլը մե ստա սվթին հիչ-կա, հիրա խոսալուն հիչկա:

Խոսքներն հասավ, հելան կպան հիրար, տղեն թրով զանեց թզուկի հուսախառ կտրեց, թզուկը յարալու փախավ:

Տղեքը հիրիկունն էկան, տեհան ոչ մե բան չի պատահե, տղեն՝ սաղ-սալամաթ, ճաշն էլ՝ պատրաստ: Կերան-խման, հելան քնան:

Հառավոտ պստի ախպերն ասավ.—Ձեզանից պահեմ, Աստուց ինչ պահեմ, հերեկ հիրիկունն հելամ, որ ճաշ էփեմ, մեկ էլ տենամ՝ խորի մջից մե հատ բեջուռա թիզմուրուս դուս էկավ, հինքը՝ մե թիզ, բեխ-մորուքը՝ եսիմ քանի թիզ, էկավ կայմակալ քցեց, հոր-թուբորթ արավ, թուրս հանիմ, մե հատ տալու բաշտան թզուկս փովավ գետին, հելավ փախեփախ գնաց հիրանը քցեց խորը:

Ախպերենն ասին.—Կա-չըկա, թզուկը հիմի էլ խորի մեջ կըհըլ-նի, եկեք էթանք ման գանք:

Ախպերներն հելան գացին դբա խորը:

Վով կըմտնի խորը, վով չի մտնի, մենձ ախպերն ասավ՝ ես կըմտենմ:

Մենձ ախպորն հիչցրին խորը, հըլը կեսը չէր հիչե, բոռաց՝ էրվամ, վառվամ, քաշե՛ք դուս: Քաշին հանին: Միչնեկին հիչցրին, էս էլ բոռաց՝ էփամ, խորովվամ, դո՛ւս հանեք: Ըստան էլ հանին:

Պատի ախպերն ասավ.—Ընձի որ կըհիշցնեք, ես իշքան կասեմ՝
էրվամ, վառվամ, անգաջ չանեմք:

Ախպերներն ասին՝ լա՛վ:

Պատի ախպորն հիշցրին խորը, իշքան բոռաց ասավ՝ Էրվամ,
վառվամ, սայմիչ չարին, հիշցրին:

Տղեն գնաց հասավ խորի տակը, տեհավ մե հատ մեծ պա-
լատ: Տեհավ, որ հեսա պալատի մջին մե հատ հուրի-փերի ախչիկ,
նստած ակուշկին, քյարգյա ա անրմ:

Ախչիկը որ տղին տեհավ, ասավ.—Ի սեր Ասսու, տղա՛, էդ որ-
դեղի՞ց էկար, չուտ արա գնա՛ ըստեղից, քանի թզուկը չի հիմացե,
թե չէ որ քնած տեղից հելեր ա, վերչդ կըտա:

Տղեն ըսկի սայմիչ չարավ, ասավ.—Կանաս մեքյա հա՛ց բե ու-
տեմ, սոված եմ:

Ախչիկը հաց բերեց, տղեն սոված էր, կերավ կշտացավ,
ասավ.—Ախչի՛ ջան, դու ի՞նչ ախչիկ ես:

Ախչիկն ասավ.—Մենք իրեք քուր ենք, մեզի փախցրե բերեր են
ըստեղ. ես թզուկի նշանածն եմ, քուրերիս էլ բերեր են Սև ու Սիւ-
տակ դւերի համար:

Տղեն ասավ.—Քո անունն ի՞նչ ա:

Ախչիկն ասավ՝ Գյուլվարթ ա:

—Դե,—ասավ,—Գյուլվա՛րթ, գնա թզուկին ձե՛ն տու, թո գա:

Գյուլվարթը գնաց թզուկին ասավ.—Արի՛, մարթ ա էկե, քեզի
կանչըմ ա:

Թզուկը հեռոտավ, ասավ.—էդ վո՞ւվ ա հոխկ արե էկեր իմ
սայմանը:

Հիրանը մե թափ տվեց, ճվճվաց, հելավ քչեց տղի վրեն:

—Հը,—ասավ տղեն,—թզո՛ւկ ախպեր, ո՞նց ես:

Թզուկն ասավ.—Տո հըլը ըստան իշկա, հա՛, որ մարթի հալը-
քեֆ էլ ա հարցընըմ: Քո ինչ բանն ա, ոնց եմ, ոնց չեմ:

Ասավ, վերցեց գյուրզն ու էկավ:

—Հը, տղա՛, հառեչ ես խփե՞մ, թե՞ դու:

Տղեն ասավ.—Մնորը քոնն ա, դո՛ւ խփի:

Թզուկն առավ գյուրզը, գնաց-էկավ, զանեց, որ զանեց, տղեն
թռավ էն յանը կայնավ:

Դորն հասավ տղեն, տղեն ասավ.—Էս ինչ ա, որ գյուրզով
խփեմ, թուրը քաշեց, զանելու բաշտան թզուկին էրկու կտոր
արավ, մե կտորն հընգավ էս յանը, մյուս կտորը հընգավ էն յանը:

Գյուլվարթն ուրախացավ, էկավ փաթթվավ տղին,
ասավ.—Տղա՛, հալալ հըլնի կո կերած կաթը, արի էթանք բալքե
իմ քուրերին էլ ազադես:

Տղեն ասավ.—Ընչի քո քուրերն հո՞ւր են:

Գյուլվարթն ասավ.—Իմ խեղճ քուրերն էլ են գերության մեջ:
—Ուրդե՞:

—Սև ու Սիվտակ դեւերի կուշտը:

—Դու ընդանց մենձն ե՞ս, թե՞ պատիկը:

Գյուլվարթն ասավ՝ մենձն եմ:

—Դե լավ,—ասեց տղեն,—դու կըդառնաս իմ մենձ ախպոր
կնիկը:

Ասավ ու ճամփեն տվեց դեմը, գնաց հասավ Սև դեւի խողը: Նես
մտավ պալատը, տեհավ՝ հեսա մե հատ սիրուն ախչիկ նստած
ակուչիկն քյարգյա ա անըմ: Ախչիկը, տղին որ տեհավ, խեքամաղ
հեկավ:

—Հէյ տղա,—ասավ,—դու էդ ո՞նց ես հընցե կրինջի-բիրինջի
սայմանից, էդ ի՞նչ ոխակ ա քո ոխակը:

Տղեն ասավ.—էլ կրինջի-բիրինջի չըկամ... ընդան կուրբան եմ
արե քո մենձ քվորը:

Ախչիկն ասավ.—Տղա՛, դե որ ըտենց ա, հեռացի՛ ըստեղից, թե
չէ հեսա, հուր որ ա, Սև դեւը կըգա, մեծ թիքեղ անգաջդ կըթողի:

Տղեն ասավ.—Սոված եմ, մեքյա հաց բե ուտեմ, նոր վախըցրա՛:

Տղեն հացը կերավ պրծավ, տեհավ, որ հեսա Սև դեւը գալըմ ա՛
մե ջաղացի քար կապած մե ոտին, մե քար էլ կապած մեկէլ ոտին,
աշխրքին իչքան գել-գազան, թռչուն կա, հավաքե, տվե հառեչը,
բերըմ ա: Դեւը, որ տղին տեհավ, էդ ավկուշը թողեց քչեց տղի վրեն:

—Հէյ, իսա՛ն օղլի,—ասավ,—ի՞նչ գործ ունես իմ խողի մեջը:

Տղեն ասավ՝ էկեր եմ քո վրեն կոխի:

Ախչիկը շատ վախեցավ, ասավ.—Հէյ վախ, տղին հըմի մե
գյուրգի փայ կանի:

Դեւը գոռաց, ասավ.—Հը՛, տղա՛, հառեչ ես զանեմ, թե դո՞ւ:

Տղեն ասավ.—Քո սայմանի մեջն եմ, հերթը քո՛նն ա, դո՛ւ զան:

Դեւը քառասուն գյազ հետ գնաց, թափ առավ էկավ, որ զանեց,
տղեն թող ու դումանի մեջ կորավ:

Դեւն ասավ.—Հեյ վախ, մե կտոր էլ չըմնաց, որ իսանօղլու միս
ուտեմ, շատուց ա իսանի միս չի հընգե ագռեքիս տակը:

Տղեն ձեն տվեց, ասավ.—Հէյ, դե՛, կե՛ր, նո՛ր մարսի:

Տղեն հեկավ վեր, հերթն հրանն էր, թուրը քաշեց, տալուն բաշ-
տան՝ դեւին արավ էրկու կտոր:

Դեւը ձեն տվեց, ասավ.—Տղա՛, մե՛կ էլ զան:

Տղեն ասավ.—Մորից մե անգամ եմ ծնվե:

էդ քվորն էլ՝ Լուսվարթին, նշան դրեց միչնեկ ախպոր համար,
ճանապարհը շարունակեց: Գնաց հասավ Սիվտակ դեւի խորը, տե-

հավ, որ հեսա մե հատ հուրի-հրեղեն ախչիկ նստած ալուչկին քյարգյա յա անրմ, էնքան սիրուն էր, որ լուսնակին ասրմ էր՝ դու դուս մի՛ էլ, ես ըստեղ եմ: Ախչիկն էլ որ տղին տեհավ, թուքը բերանին չորացավ, ասավ. «Տղա՛, էս ո՞նց ես դու սաղ-սալամաթ էկե հասե ըստե, բա կրինջի-բիրինջին ինան Սև դեք քեզ չըպատահա՞ն»:

Տղեն պատմեց եղելությունն, ասավ.—Կրինջի-բիրինջի մեյդը փոխմ, կուրբան արիմ մենձ քվորդ, Սև դեկն կուրբան արիմ միչնեկ քվորդ, Սիվտակ դեկն էլ հըմի կուրբան կանեմ քեզի:

Ախչիկն ուրախացավ, սրտպնդվավ, բերեց տղին հացավորցրեց:

Տղեն ասավ.—Մենձ քվորդ՝ Գյուլվարթին, տվեր եմ իմ մենձ ախպորը, միչնեկ քվորդ՝ Լուսվարթին, տվեր եմ իմ միչնեկ ախպորը, դու էլ իմ կսմաթն ես:

Ախչիկը շատ ուրախացավ: Հըմա էդ վախտը երգինք-գետինք դղրդաց, մեկ էլ հիշկացին, որ հեսա Սիվտակ դեք գալըմ ա, մե ծառ քոքահան արե, դրեր ա հուսին, երգնքի էրամ-թռչուն էլ էդ ծառի վրեն:

Դեն էկավ մտավ տունը, ոթֆըտաց-ոթֆըտաց, ասավ.—էս ինչ հողածինի ֆոտ ա գալըմ, շատուց ա հողածնի միս չեմ կերե:

Տղին, որ տեհավ, մեքյա կակղավ, ասավ.—Տղա՛, դու վո՞վ ես, էս ոնց ես համարձակվե գաս մտնես իմ խողը:

Տղեն ասավ.—Տան մեչ բոռալը թավը չի, կանաս մե հատ դո՛ւս արի մեյդան:

Դեն հեկավ մեյդան, ասավ.—Հը, տղա՛, հառեչ ո՞ր մեկս զանի:

Տղեն ասավ.—Է՛ս քո սայմանն ա, հառեչ դո՛ւ զան:

Սիվտակ դեք գյուրզը վերցեց քցեց, թոզ-դումանն հեկավ արևի հառեչն առավ՝ հեյ վախ, ասավ, գյադեն ընենց ջնջխավ, որ մե թիքյա միս էլ չըմնաց՝ ուտիմ, սիրտս հովանա:

Տղեն ձեն տվեց, ասավ.—Հեյ, դե՛ ախպեր, ըստեղ եմ, քեզի պի՛նդ պահի, հիմի իմ դորն ա:

Վարթիչաղը տղի ձենը լսեց՝ սրտպնդավ:

Տղեն հեկավ վեր, թուրը քաչեց, տարավ-բերեց, առա հա՛, որ զանեց Սիվտակ դեկն, հալալ մեշտեղից արավ էրկու թիքյա:

Դեք ձեն տվեց, ասավ.—Տղա՛, մե՛կ էլ զան:

Տղեն ասավ.—Ձէ՛, իմ մերն ընձի մե անքամ ա բերե:

Վարթիչաղը տղին վերցեց տարավ տունը, իրեք օր կերան, խման, քեֆ արին, չուզողի էլ աչկը հանին, վրա չորրորդ օրը Վարթիչաղը տղին տարավ սիվտակ դեկ կանուչնին, ձիանքին նշան տվեց, հետո գացին մե գոմի պեստ տեղ, իրեք հատ կոչ կար կա-

պած՝ սե, սիվտակ, կարմիր: Ասավ. «էս սե կոչը Սե դեինն էր, սիվտակը՝ Սիվտակ դեինը, էս կարմիր կոչն էլ թղուկինն էր»:

Տղեն վերցեց իրեք քուրերին, տարավ խորի դուս գալու տեղը, կայնավ, որ էդ մարթի ախպերները հըլա խորի բերնին սպասըմ ին:

Տղեն ձեն տվեց մենձ ախպորը, ասավ՝ չրիղը կախի՛, մենձ ախպերը չրիղը կախեց, մենձ քվորը հանեց դուս, ասավ՝ էսի քո կնիկն ա: Ձեն տվեց միչնեկ ախպորը, միչնեկ ախպերն չրիղն հիչցըրեց, միչնեկ քվորը հանեց դուս, ասավ՝ էս էլ քո կնիկն ա:

—Դե՛, —ասավ, —չրիղը կախե՛ք, որ իմ կնգան էլ հանեք դուս: Կնիկն ասավ. —Հառեչ դո՛ւ էլ:

Տղեն չըհամաձայնվավ: Շրիղը կախին պստի քվորն էլ քաչին հանին:

Ասավ. —Դե՛, չրիղն հիչցրի՛ք, որ հըմի էլ ես դուս գամ:

Ախպերներն հիրար մեջ խորհուրդ ին արե, էլ չրիղը չըհիչցըրին: Քուրերը խնթըրվան, ասին. —Ըխա էնի ձեր ախպերն էր, ձեզի համար շատ էր մտածըմ, շատ չարչըրվավ:

Տղեքը չըլսան, հըլը մե գատ էլ ահ տվին, ասին. —Ինչ որ տենըմ եք, մեր հորը չըպատմեք:

Ախպերներն առան հիրանց կնանիքին, Վարթիչաղին էլ հետները ու ճամփա հընգան: Շատ գացի՛ն, քիչ գացին, հասան հիրանց քաղաքը:

Թո սրանք մնան ստե, մենք խաբարը տանք պստի ախպորից: Պստի ախպերը մտքի տակ հընգավ, հիչեց Վարթիչաղի ասածը, որը ասեր էր, թե բան ա, եթե քեզի թողեն խորի մեջը, չըկանաս դուս գա, կէթաս ձիանքի ու կոչերի կուշտը, սվթա քեզի կըքցես կարմիր կոչի վրեն, կարմիրը քեզի կըքցի սեկի վրեն, սեն էլ՝ սիվտակի վրեն, քեզի կըհանեն լուս աշխարհ:

Տղեն հելավ գնաց կոչերի կուշտը, վոազավ, սֆթա հիրան քցեց սիվտակ կոչի վրեն, սիվտակը քցեց կարմիր, կարմիրը քցեց սեկի վրեն, սե կոչը տարավ տղին քցեց ավելի մուլթ աշխարհ:

Տղեն գնաց ձիանքի կուշտը, ձիանքից մազ քաչեց, դրեց ծոցը, յափնջին առավ, ճանապարհը շարունակեց:

Գնա՛ց, գնա՛ց, վերչը հասավ մե քաղաք: Մե պառավ կնգա կուշտ կոնախ հելավ:

Ասավ. —Մարե՛, էս ի՞նչ քաղաք ա:

Պառավն ասավ. —Որդի՛ ջան, թաքավորանխտ քաղաք ա:

Տղեն սոված էր, պառավը հաց բերեց, կերավ, ասավ. —Աղե՛ ջան, մեքյա ջուր կըտա՞ս:

Պառավն հելավ փետե կոտն առավ գնաց դուս, չոեց մեջը, բերեց տվեց տղին:

Տղեն ջուրը խմավ, տեհավ՝ չոռ ա, հարցրեց, ասավ.—Մարե՛,
էս ջուրն ընչա՞ր ըսենց չոռ:

Պառավն ասավ.—Որդի՛ ջան, քեզնից պահեմ, Ասսուց ինչ պա-
հեմ: Մեր քաղաքը ջուր չունի, էտ էլ որ տվիմ քե, ջուր չէր, հելամ
հաշտը, մեքյա չոխմ էդ կոտի մեջը, բերիմ տվիմ քե:

Տղեն թո՛ւ, թո՛ւ արավ, նոր էլ որդե, հելածն հելած էր:

Ասավ.—Ոչի՛նչ, մարե՛ ջան, մենձ կնիկ ես, վնաս չունի:

—Մարե՛, —հարցրեց տղեն, —բա էդ ո՞նց ա, որ ձեր քաղաքում
ջուր չըկա:

—Կա, բալա՛ ջան, ընչի չըկա: Ջուր կա, հըմա էդ ախպրի կուչ-
տը մե հատ ահոնի վիչար ա փելիդ էկե: Մինչև օրական մե ախչիկ
չըտանք, վիչարը մե կում ջուր չի տա մեղի: Հեքուց էլ թաքավորի
ախչկա հերթն ա, ընդան պտի ուտի:

Հեքսի օրը տղեն քնից հելավ վեր, տեհավ, որ քաղաքը մե ընենց
գոռում-գոչում ա հընգե, որ տերն ազադի: Տղեն գնաց հախպրի յա-
նը, տեհավ, որ հեսա թաքավորի ախչկան բերին կապին հախպրի
կուչտը, որ վիչարը գա ուտի:

Տղի թրեթը չըտարավ, գնաց կայնավ ախչկա կուչտը:

Ախչիկը լալըմ, հիրան սպանըմ էր:

Տղին, որ տեհավ, ասավ.—Երիտասա՛րթ, ընչի՞ էկար, մեղք ես,
գնա՛, հեռացի՛:

Տղեն ասավ.—Ո՛չ, չեմ հեռանա, իմ արունը քո արնից կարմիր
չի:

Տղեն գլուխը դրեց ախչկա չոթին, որ քնի, աչկը հըլը չէր կպցրե,
վիչարն երևաց: Ախչիկը լացավ, որ լացավ, արցունքի մե կաթն
հընգավ տղի հերեսին, տղեն զարթնավ: Վիչարը յավաչ-յավաչ մո-
տենըմ էր, տղեն թուրը քաշեց, հասավ վիչարին փըրթեց, թիքա-
թիքա արեց, կոլոնեց: Ախչիկը ձեռը կոխեց արնի մեջ, զանեց տղի
մչկին, նշան արավ: Ախչիկը գնաց հիրանց տունը, տղեն՝ պառավի:

—Դե, —ասավ, —մարե՛, հիմի իչքան ուզըմ ես, գնա ջո՛ւր կրի:

Պառավն հելավ, խոռճանը քցեց ոտերը, էրկու ծակ վեղոր ու-
ներ, վերցեց, էրկու ոտ ուներ, էրկուսն էլ չունեցողից փոխ առավ,
վազավ ախպուրը:

Ուրարը տանք թաքավորի ախչկանից:

Ախչիկն ուրախ-ուրախ էկավ տուն, պատմեց, ինչ որ հելել
էր: Թաքավորը շատ ուրախացավ, կանչեց հիրա վաքիլ-վազրին,
ասավ. «Գիդի յաման, գացեք էս սհաթին տղին քթե՛ք, բերե՛ք»:

Վաքիլ-վազիրը խառնվան հիրար, հելան գացին քաղաքը, դես
ման էկան, դեն ման էկան, սալխով էկան կայնան պառավի տան
վրեն: Տղեն տանն էր, վերցին տարան թաքավորի կուչտը: Թաքա-

վորը տեհավ, որ մե ջահել սիրուն տղա յա, ասավ. «Երիտասարթ, դու իմ խնչկա փրգիչն ես, ինչ որ լեզուդ պտտմ ա, ասա՛, տամ»:

Տղեն ասավ.—Թաքավորն աբրած կենա, ես ոչ մե բան չեմ ուզըմ, իմ խնդիրքը միայն էն ա, որ թողեք հըլնեմ լուս աշխարհ, ես լուս աշխարհի մարթ եմ:

Թաքավորն ասավ.—Որթի՛ ջան, մի՛ ամանչի, ասա՛:

Տղեն երթվավ:

Թաքավորն հրամայեց, ասավ.—Զմրուխտ կչին բերե՛ք:

Գացին, թաքավորի հրամանով Զմրուխտ կչին բերին:

Թաքավորն ասավ.—էս երիտասարթին կըտանես սաղ-սալամաթ կըհանես լուս աշխարհ:

Կուչն ասավ.—Թաքավորն աբրած կենա, դու գիդես, որ իմ պառավ ժամանակն ա, ուժից, հալից հընգեր եմ, վախենըմ եմ, կուվաթս չի պատի:

Թաքավորն ասավ.—Պտի տանես:

Կուչն ասավ.—Լա՛վ, որ ասըմ ես, ասըմ, կըտանեմ, հըմա մե հինգ օր ժամանա՛կ տու, մեկ էլ լավ կե՛ր տու:

Թաքավորն ասավ.—Կչի պահանջը կատարե՛ք:

Մե հինգ օր կուչը լավ կերավ, չաղացավ, ուժ հավաքեց, ասավ.—Տղա՛, ես արթեն պաղրաստ եմ, հետդ կըվերցես քառասուն ռխչրի դմակ, քառասուն տիկ գինի, կընստես վրես, կըթոնենք, ճամփին որ սովածցամ, դա՛ կանեմ՝ մե հատ դմակ կըտաս, դո՛ւ կանեմ՝ մե տիկ գինի:

Տղեն ասավ.—Աչկիս վրեն:

—Դե, —ասավ, —էտ ա, տղա՛, ել նստի՛ վրես, բեռն էլ պի՛նդ կապի, որ ճամփին չըհընգնի:

Տղեն հելավ նստավ կչի վրեն, բեռները կապին, հընգան ճամփա:

Գացին, հասերեհասին խորի կեսը, դմակը պրծավ: Կուչն արավ դա՛, տղեն տեհավ, որ դմակ չըկա, կղրեց հիրա փափուկ տեղից մե կտոր միս, տվեց կչին: Կուչը տեհավ, որ միսը չոռ ա, պահեց լեզվի տակ, տղին բան չասեց:

Կուչը տղին հանեց լուս աշխարհ, ասավ.—Տղա՛, մե քելա՛, տենամ սաղ-սալամաթ ե՞ս:

Տղեն ասավ.—Սաղ եմ, հըմա ոտերս մեքյա դմբրած ա:

Կուչն ասավ.—Սութ ես ասըմ:

Տղեն ուզեց էրթում ուտի:

Կուչը լեզվի տակից միսը հանեց, ասավ.—Տղա՛, ոտդ բա՛ց:

Տղեն ոտը բացեց, կուչը միսը դրեց տեղը, լգեց, կպցրեց, տղեն հընգավ ճամփա, կուչն էլ թռավ գնաց:

Տղեն չատ գնաց, քիչ գնաց, հանդիբալ մե չորանի:

—Չորա՞ն ախպեր,—ասավ,—հէսօր քո կոնախն եմ:

Չորանն ասավ.—Աչկիս վրեն:

Տղեն ասավ.—Աչկդ վարթի վրեն:

Չորանը կաթ կթեց, բերեց տվեց տղին, տղեն կաթը կերավ, ասավ.—Չորա՞ն ախպեր, մե խնդիրք ունեմ:

Չորանն ասավ.—Ասա՛, տենամ:

—Չորա՞ն ախպեր,—ասավ,—ինչ կըհըլնի մե հատ գառ մորթես, փորը տիկ հանես, տաս ընձի:

Չորանը տղի խաթրից դուս չեկավ: Հելավ մե հատ գառ մորթեց, փորը տիկ հանեց, տվեց տղին, տղեն վերցեց, չնորհակալ հելավ, տիկը քաչեց գլխն ու ճամփեն շարունակեց: Արևը տվեց գառի փոստը չորացավ, կպավ տղի գլխից, տղեն դարցավ ոնց որ մե հատ քյաչալ մարթ: Էկավ հասավ հիրանց քաղաքը, գնաց հոր բաղի կուշտը, վիզը ծռած կայնավ:

Բաղվանչին էկավ որ բաղը ջրի, տեհավ՝ հեսա մե հատ քյաչալ տղա կայնած ա: Բահը ձեռին քչեց գնաց տղի վրեն կոխի:

—Տո քյաչալ շա՞ն որթի, ինչ ա՞, էկեր ես թաքավորի բաղից բան գողանա՞ս:

Տղեն ասավ.—Չէ՛, բաղվանչի՛ ախպեր, ես գող չեմ, անտեր, եթիմ տղա եմ, ընձի վերցա՛, գամ քո կուշտը աշխատեմ:

Բաղվանչու խելքը մտավ, ասավ. «Քյասիբ տղա յա էրևըմ, թո գա աշխատի, մեքյա հաց-մաց կըտամ, կուտի»:

Ասավ.—Լա՛վ, արի՛:

Տղեն ոտերը քշտեց, մտավ բաղի մեջը, սկսեց աշխատել:

Բաղվանչին, որ տեհավ տղեն կոչաղ ա, լավ ա աշխատըմ, ասավ.—Քյաչա՛լ, ես էթըմ եմ տունը, մեքյա հաց ուտեմ, էսքան տեղը կըջրես, մինչի իմ գալը:

Քյաչալն ասավ.—Շա՛տ լավ, խաղե՛ին:

Բաղվանչին գնաց, տղեն սև ձիան մաղը տվեց կրակին, ձինն էկավ, տղեն հիրանը քցեց ձիան վրեն, էնքան քչեց բաղի մչով, որ սաղ բաղը դարցրեց սև ցել: Տղեն ձիանը բրախեց, գնաց մտավ քոլիկը:

Բաղվանչին էկավ. ինչ էկավ, ոնց որ մե կաղած չուն:

—Տո քյաչա՛լ շան տղա, էս ինչ ա՞ մեր բաղի հալը:

Տղեն ասավ.—Ինչ անեմ, աղա՛, մե հատ կաղղած-հընգնավորած ձիավոր էկավ մտավ բաղը, էնքան ձին դեսուղեն քչեց, որ բաղը ըսենց փչացրեց:

Բաղվանչին ասավ՝ լավ: Հեսքի օրը էլի բաղվանչին տղին մենակ թողեց, գնաց:

Տղեն էս անքամ կարմիր ձիան մազը տվեց կրակին, կարմիր ձինն էկավ, տղեն հեծավ, լենքին-հերզընքին էնքան քշեց, որ բաղը քարուքանդ արավ:

Բաղվանչին դարցավ էկավ, տեհավ, որ բաղի դրությունն ավելի խայտառակ էր: Ձեն տվեց՝ Քյաչա՛լ, Քյաչա՛լ: Քյաչալն էկավ ասավ՝ համմե:

Բաղվանչին ասավ.—Տո համմե ու կառնակսա, էս ինչ ա՞ էս բաղի հալը:

Տղեն ասավ.—Խազե՛ին, հէսօրվա մարթն ավելի հընգնավոր էր, էնքան քշեց, որ բաղի մեջը սալամաթ տեղ չըմնաց, ընձի էլ քցըմ էր ձիան ոտների տակը, անջաղ ազադվամ:

Բաղվանչին ասավ.—Քյաչա՛լ, էս անքամ, որ չես բռնե էդ ձիավորին, սեղ կըսքեմ:

Քյաչալն ասավ՝ լա՛վ:

Բաղվանչին գնաց, էս անքամ էլ տղեն սիվտակ ձիան մազը տվեց կրակին, ձինն էկավ, տղեն նստավ ձինն ու հընգավ բաղի մեջը: Մե հատ սաղ տեղ չըթողեց, սաղ քարուքանդ արավ: Բաղվանչին էկավ, ինչ էկավ՝ փրփրած, միսը տված բերանը:

Կանչեց Քյաչալին, մե քանի սիլլա տվեց, ասավ.—Դե գնա հռա՛դ էլ, չո՛ւն-չան որթի:

Խեղճ Քյաչալը ոնց որ էկեր էր, ընենց էլ գնաց:

Գնաց մե զարգյար մարթի կուչտ, մե փոր հացով ընդունվավ աշագերթ:

Զարգյարը տեհավ, որ տղեն շատ խելոք տղա յա:

Հիրիկունը կնգան ասավ.—Այ կնիկ, մե հատ քյաչալ խելոք տղա եմ վերցե ծառա, բերեմ, թո տանը ծառայի:

Կնիկը բոռաց մարթի վրեն, ասավ.—Ընձի քյաչալ ծառա հարգավոր չի:

Զարգյարը տղին տարավ հիրա կուչտը:

Օրերից մե օր զարգյարն ասավ.—Քյաչա՛լ, հէսօր մեր թաքավորի տղեքը փսակվըմ են, ես էթըմ եմ հարսնիք, կընստես խանութի դռանը մինչև իմ գալը:

—Աղա՛ ջան, աղա՛, ինչ կըհըլնի, ընձի էլ տանես հետդ:

—Ա՛յ տղա, տանեմ, ի՞նչ անեմ, գաս, որ ընձ էլ քեզ հետ խայտառակ անե՞ս:

Քյաչալն ինչ արեց, չարեց, զարգյարը չըհամաձայնվավ:

Զարգյարը որ գնաց, տղեն հելավ սև ձիան մազը տվեց կրակին, սև ձինն էկավ: Տղեն հելավ, չորերը փոխեց, նստավ ձին ու քշեց հարսանքատուն: Մտնելու բաշտան էլ աջ-ձախ չիչկաց, պլեթը քաշեց ու տուր որ կըտաս ախպերներին, մե պլեթ էլ քաշեց

զարգյարիս թիկունքին ու հկավ չորերը փոխեց, տիկը քաշեց գլուխը, գնաց նստավ դուքանի դռանը, ոնց որ ըսկի ոչ մե բան չի պատահե:

Էրկու-իրեք սՀաթ չանցած՝ խաղերին հկավ:

Տղեն հարցրեց.— Հը՞, խաղե՛ին, ո՞նց էր հարսանիքը:

Ջարգյարզն ասավ.— Քյաչա՛լ, ինչ լավ էր, որ դու չեկար, թե չէ քեզ էլ իմ օրը քցած կըՀըլնին:

Տղեն էլ չըհարցրեց, թե ինչ ա պատահե: Հեքսի օրը հարսանիքը շարունակվում էր: Ջարգյարն էլի գնաց: Տղեն հեկավ էս անքամ էլ կարմիր ձիան մազը տվեց կրակին: Ձինն եկավ, տղեն չորերը փոխեց, նստավ ձին, քչեց հարսանքատուն: Նես մտավ, ախպերներին տվեց դոբի տակ, մե լավ ջարթեց, տեհավ, որ զարգյարը նստած ա մե բանցր տեղ, գնաց մե քո ուզածի պես սիլլա էլ հասցրեց զարգյարին ու դուս եկավ:

Ջարգյարն հկավ խանութը, տղեն էլի հարցրեց.— Հը, խաղե՛ին, ո՞նց էր հարսանիքը:

Ջարգյարն ասավ.— Հէսօր էլ մե հատ կարմիր ձիավոր հկավ:

Էն մյուս օրն էլ զարգյարը գնաց, տղեն էլ՝ հետևից, էս անքամ՝ սիվտակ ձիով:

Վարթիչաղը որ տեհավ սիվտակ ձիանը, ճանանչավ, ասավ.— ԸՀը՛, տղեն հկեր ա:

Հարսանիքը վերջացավ, մարթիք ցրվան, թաքավորը կանչեց հիրա վաքիլ-վազրին, ասավ.— Դե հկե՛ք,—ասավ,—տենանք էս ախչկա ամուսնության համար ի՞նչ եք ասըմ:

Վաքիլ-վազիրն ասին.— Թաքավո՛ր, իսկ դու ախչկա կամքը հարցե՞ր ես:

Թաքավորն ասավ՝ չէ՛:

— Դե, —ասին,—կանչի՛:

Վարթիչաղին կանչին հարցրին, Վարթիչաղն ասավ.— Թաքավո՛րն աբրած կենա, եթե ուզըմ եք ընձի ամուսնացնեք, թողե՛ք ես Հընդրեմ իմ փեսացուն:

Թաքավորն ասավ.— Կամքը քոնն ա:

Ախչիկն ասավ.— Դե որ ըտենց ա, ես հեքուց հառավոտը կըկայնեմ ակուչկին, թո փեսացուները գան Հընցնըն, որին որ էս խնձորով խփեմ, էն էլ կըՀըլնի իմ ամուսինը:

Թաքավորն ասավ՝ չա՛տ լավ: Հեքսի օրը իչքան էդ երգրին երիտասարթներ կային, հաքնվան, զարթրվան, հկան-Հընցան ախչկա ակուչկի տակով, ախչիկը ոչ մեկի վրեն չըՀիչկած, Քյաչալի ճամփեն էր պահըմ, Քյաչալի Հընցնելու վախտը ախչիկը ճանանչավ, խնձորը քցելուն պես կպավ Քյաչալի գլխին: Ժողովուրթն ըսկսեց ծծա-

դալ: Գացին թաքավորին ասին, թե՛ բա չես ասի, ախչիկը, էդքան տղեքին թողած, խնձորը խփեց մե քյաչալ տղի:

Թաքավորն հեռատես մարթ էր, ասավ.—Մեղ մի՛ դրեք, հալբաթ էդ ախչկա մուրազն էլ էդ քյաչալ տղեն ա:

Թաքավորն կարքադրեց, ասավ.—Քյաչալի հարսնիքն արե՛ք, մե հատ էլ հավաքո՛ւն տվեք, թո էթան արեն:

Չանցավ մե քանի վախտ, թաքավորն հիվանդացավ: Ինչ արինչարին, չըկարցան բուժեն. թաքավորի ջանը քոս էր հընգե, գոտտեր էր: Հեքիմներն ասին, թե հս հիվանդությունը մենակ առյուծի կաթով կըբուժվի:

Վո՞վ կըբերի, վո՞վ չի բերի առյուծի կաթը, ասին. «Թաքավորի տղեքը ճարպիկ են, ընդանք կանան բերի»:

Քյաչալն որ հիմացավ, ասավ.—Վարթիչա՛ղ, գնա թաքավորին ասա՛, թո թողի ես էլ էթամ տղեքի հետ:

Վարթիչաղը գնաց ասավ, թաքավորն ասավ՝ թո էթա:

Տղեքն հընգան ճամփա: Քյաչալն հելավ հեծավ սիվտակ ձին, հետևներից քչեց:

Քաղաքից որ հելան դուս, ձին լեզու հելավ, ասավ.—Իմ տե՛ր, էս հո՞ւր ենք էթըմ:

Քյաչալն ասավ.—Էթըմ ենք առյուծի կաթ բերենք:

Ձին ասավ.—Բա դու առյուծի տեղը գիղե՞ս:

Տղեն ասավ՝ չէ՛:

Ձինն ասավ.—Լա՛վ, ոչի՛նչ, ես գիղեմ, էս ֆլան մեչի մըչին ա, ոտն էլ յարա յա, երփ որ կէթանք կըհասնենք էդ առյուծին, նետաղեղըդ կըհանես, ընենց կըզանես, որ նետը էթա կընի ընդա ոտի յարին, որ յարի մչի թարախը թափի: Թարախը որ թափավ, ցավը կըդինջանա, առյուծը կասի՝ ուզի՛, ուզածդ տամ, դու կասես՝ քո կաթիցն եմ ուզըմ: Կաթը կըտա, կըբերես:

Մե սհաթ չըքաչած՝ գացին հասան մեչեն, տեհան, որ առյուծը ցավից մե ձեն ա քցե, որ դար ու դաշտ դղրդըմ ա: Տղեն հանեց կալամթրաչ դանակը, մե հատ կամիչ կղրեց, ծերը սրեց, նչան բռնեց դուզ առյուծի յարին:

Որ չըխփեց, կամիչը գնա՛ց մտավ դուզ առյուծի յարի մեջը, տղեն հասավ, քաչեց կամիչը հանեց, թարախը թափավ, առյուծը դինջացավ, ասեց.—Հը՞, տղա՛, ուզածդ ինչ ա՞, ասա՛, տամ:

Տղեն ասավ.—Քո կաթից եմ ուզըմ:

Առյուծն ասավ՝ աման ունե՞ս, տղեն ասավ՝ չէ՛:

—Դե՛,—ասավ,—էս իմ ձաքերից մեկին տա՛ր մե հեռու տեղ, ընենց տի՛կ հան, որ ձենը չըհընգնի անգաջս, թե չէ քեզի փարա-փարա կանես:

Տղեն գնաց ձաքերից մեկին տարավ մե փոսի մեջ, տիկ Հանեց, բերեց առյուծի կաթը կթեց, լցեց մեջը, նստավ ձին, քչեց էկավ: էկավ հասավ հիրա հոր խողը: Զինը բաց թողեց, գնաց մե չորանից բոթուլգա էլ էծի կաթ առավ, նստավ ճամփի կրաղը, տեհավ՝ հե- սա ախպերները գալըմ են: Ախպերներն էկան տեհան, որ հեսա մե մարթ նստել ա ճամփի կրաղին:

Ասին.—էդ ի՞նչ ես ծախըմ:

Ասավ.—Առյուծի կաթ:

—Քա՞նի ես տալըմ:

—Թե ես փողով չեմ տալըմ:

—Բա ը՞նչով:

—Հե՛չ,—ասավ,—եթե ուզըմ եք, ես էս իմ ձեռի մատները կըղ- նեմ կրակի մեջ, մեկ-մեկ հատ ձեր ոռի թշերը կըղաղեմ, նշան կա- նեմ, կաթը կըտամ ձեզի կըտանեք:

Ախպերներն ասին.—Ըտուց էլ հեշտ բան:

Տղեն հելավ ըստանց ոռները նշանեց, էծի կաթն էլ տվեց, ասավ.—Դե տարե՛ք:

Տղեքը վերցրին կաթն ու ուրախ-ուրախ էկան:

Բերին կաթը տվին հեքիմին, հեքիմն ասավ.—էսի առյուծի կաթ չի, էսի էծի կաթ ա:

Քյաչալը, որ տղեքին ճամփու դրեց, չորերը փոխեց, էկավ մտավ հիրա հավաքունը:

Առյուծի կաթը լցեց մե բոթուլգի մեջ, տվեց Վարթիչաղին ասավ.—Տար տո՛ւ հեքիմին, թո տանի քսի հորս ջանին:

Վարթիչաղը կաթը տարավ տվեց հեքիմին:

Հեքիմն ասավ.—Ա՛յ ինչ եմ ասե, էսի իսկական առյուծի կաթ ա:

էս վո՞ւ ա բերե, վո՞ւ չի բերե: Ասին՝ Վարթիչաղի քյաչալ մարթն ա բերե:

Մարթ հղրկին Քյաչալին կանչին պալատը:

Քյաչալն էկավ, ասավ.—Թաքավո՛րն աբրած կենա, բա քո տղեքը կաթ չեն բերե՞:

Թաքավորն ասավ.—Բերեր են, քյաչա՛լ, բայց էծի կաթ են բե- րե, էծի կաթն ընչի՞ս ա:

Քյաչալն հարցրեց, ասավ.—Տղե՛ք, էդ կաթը հո՞ւստ եք առե:

Տղեքն ասին.—Մե հայտնի վաճառական մարթից:

Քյաչալն ասավ.—Ի՞նչ եք տվե:

Ասին.—Քառասուն ոսկի:

Քյաչալն էլ չըճամփերավ, ասավ.—Թաքավո՛րն աբրած կենա, քո տղեքը սութ են ասըմ, էդ կաթը ես եմ տվե ըտանցը, ոչ մե կա- պեկ էլ փող չեմ առե:

Վաքիլ-վազիրն ասին. — Բա ի՞նչ հաշվով ես տվե:
 Քյաչալն ասավ. — Ոչ մե հաշիվ, մենակ ոռներն եմ դադե:
 — Ո՞նց թե:
 — Բա՛, — ասեց, — հըլա մե էտանց հետեները բացե՛ք:
 Տղեքի հետեր բացին, տեհան, որ հեսա իսկապեստ ըստանց հե-
 տեները դադած ա:
 Քյաչալն հարցրեց ասավ. — Թաքավո՛րն արբած կենա, դու
 քա՞նի տղա ունես:
 Թաքավորն ասավ. — Իրեք տղա:
 Քյաչալն ասավ. — Բա հո՞ւր ա քո երրորդ տղեն:
 Ասավ. — Իմ պստի տղեն չուտ ա կորե:
 Քյաչալն ասավ. — Ձե՛, Թաքավո՛ր, քո տղեն չի կորչե: Քո տղեն
 հեսա քո հառեչ կայնած ա:
 Տղեն քաչեց փոստե տիկը գլխիցը հանեց, էկավ հառեչ, տեսան,
 որ էսի ճիշտ Թաքավորի տղեն ա:
 Երփ որ Թաքավորն հիմացավ իրա տղեքի անիրավությունը,
 հրամայեց, ասավ. — Աքսորե՛ք ստանցը իմ քաղաքից, թո էլ աչկիս
 չէրեան:
 Մեծ ու միչենեկ տղին աքսորին, իսկ պստի ախպորը հընտրին
 Թաքավոր:
 Երգնքից իրեք հատ խնձոր ա հընգընըմ, մեկը՝ պատմողին,
 հըկուսն էլ՝ լսողներին:

